

es-Sekâfî tarafından Sind'de esir alınarak Irak'a getirilen Zutlar'dandır (Zehebî, I, 178). Hindistanlı müellif Şiblî Nu'mânî'nin de Zut asıllı olduğu ileri sürülmektedir. Pakistanlı Zutlar'dan olan Muhammed Zaferrullah Han, Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'nda hâkimlik yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Buhalâ'* (nşr. M. Tâhâ el-Hâcîrî), Kahire 1958, s. 49; Buhârî, *Edebü'l-müfred*, Kahire 1349, s. 45; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 232, 240, 246, 540-541, 543-546, 634, 638, 649; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 43, 56, 194; Taberî, *Târih* (Ebü'l-Fazl), VIII, 580-581; IX, 8-10; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 355; Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 324-325; Rûzrâverî, *Zeylû Tecâribi'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz – D. S. Margoliouth), Kahire 1334/1916, III, 349; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), III, 158; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 368; III, 215; VI, 362, 379, 389, 443-446; VII, 80; IX, 160; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 178; Ali b. Hâmid b. Ebû Bekir el-Küfî, *Fethu's-Sind: Çeçnâme, Fetihnâme-i Sind* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1412/1992, bk. İndeks; Mîr Muhammed Ma'sûm, *Târîh-i Sind: Târîh-i Ma'sûmî* (nşr. Ömer b. Muhammed Dâvûdpûte), Poona 1938, bk. İndeks; H. A. Rose, *A Glossary of the Tribes and Castes of the Punjab and North-West Frontier Province*, Lahore 1911-26; a.mlf., "Jat", *ERE*, VII, 489-491; K. R. Qanungo, *History of the Jats*, Calcutta 1925; Ebû Zafer Nedvî, *Târîh-i Sind*, A'zamgarh 1366/1947, s. 273, 275-276; Şâh Velîyullâh ke *Siyâsi Mektûbât* (ed. Halîk Ahmed Nizâmî), Aligarh 1950, s. 48, 49, 51, 60-65, 85, 88-89, 168, 196; J. N. Sarkar, *Fall of the Mughal Empire*, Calcutta 1950-52, II, 60-61, 84-85, 306-351, 353; III, 62-91; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 37; Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri: 15-240/636-854* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28-29; J. S. Cotton, "Cât", *İA*, III, 27; Gabriel Ferrand, "Zott", a.e., XIII, 624; A. S. Bazmee Ansari, "Djât", *El*² (İng.), II, 488-489; C. E. Bosworth, "al-Zutt", a.e., XI, 574-575.

A. S. BAZMEE ANSARI

ZÜ'İ-CELÂL ve'İ-KRÂM

(ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "azamet sahibi ve yüce olmak" anlamındaki celâl ile "cömert ve merhametli, asil ve şerefli olmak" mânasındaki keremden türeyen ikrâm kelimelerinin başına zû (sahip) getirilmesiyle meydana gelen bir terkip olup "azamet ve kerem sahibi" demektir. Bu isim Kur'an'da iki yerde geçer (er-Rahmân 55/27, 78). Bunların ilkinde rab kelimesine muzaf olan "vech" in (Allah'ın rızası, bizzat kendisi) sıfatıdır; burada, yeryüzündeki her canlı yok olurken azamet ve kerem sahibi rabbin zâtının bâki kalacağı ifade edilir. İkincisinde terkip

rabbin sıfatı konumundadır ve ilkinde olduğu gibi, "Azamet ve kerem sahibi olan rabbinin adı yücelerden yücedir" mânasına gelmektedir. Zül'-celâl ve'l-ikrâm ismi Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ rivayetinde yer almaktadır ("Da'avât", 82). İbn Mâce'nin müstakil esmâ-i hüsnâ listesinde geçmemekle birlikte burada ve Buhârî dışında *Kütüb-i Sitte*'de farklı hadis rivayetlerinde zikredilmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, I, 352). Hz. Peygamber, "yâ zül'-celâli ve'l-ikrâm" ifadesini sürekli ve ısrarla tekrar edilmesini emretmiştir (*Müsned*, IV, 177; Tirmizî, "Da'avât", 91). Esmâ-i hüsnâdan celîl ve kerîm isimlerinin farklı kalıplarından meydana gelen bu terkinin ikinci kısmının muhtevası başka âyet ve hadislerde de görülmektedir (bk. CELİL; KERİM).

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî zül'-celâl ve'l-ikrâm ismini ilk geçtiği yerde (er-Rahmân 55/27), ulûhiyyet makamını ve Allah'ın emrini yüceltmenin kulların görevi olması veya Cenâb-ı Hakk'ın dilediği kimseleri dünyada yüceltmesi, âhirette de lutuf ve ikramına mazhar kılması şeklinde yorumlamıştır (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XIV, 268-269). İkinci yerde ise bu ismi, yaratıkların Allah'ı yüceltme başkalarını O'nun adıyla adlandırmamaları, şanlarına yakışmayan çocuk sahibi olma veya ortağı bulunma gibi sıfatlar nisbet etmemeleri biçiminde açıklamıştır (a.g.e., XIV, 288). Hattâbî ile Halîmî'nin izahları da Mâtürîdî'nin yorumlarıyla paralellik göstermektedir (bk. bibl.). Abdülkâhîr el-Bağdâdî esmâ-i hüsnâ içinde, temel mânayı teşkil eden kelimelerin sıfat olmayıp "zû" ismiyle sıfat anlamı kazanan zül'-celâl ve'l-ikrâm ismine dikkat çekmiş, azamet ve heybet bildiren celâl ile lutuf ve ihsan ifade eden ikrâm kelimelerinin bir araya getirilmesinin hikmetini kulların korku ile ümit arasında yaşamarının gerekliliğiyle açıklamıştır. Bağdâdî, "Tebâreke'smü rabbike zi'l'-celâli ve'l-ikrâm" âyetinin ism-i a'zam olabileceği şeklindeki kanaati naklettikten sonra Kur'an'da zül'-celâl ve'l-ikrâm kuruluşundaki "zül'-arş, zül'-fazl, zül'-meâric" terkiplerine temas etmiş ve ilâhî sıfatları ilgilendiren bu tür nasların Mu'tezile ile (Kaderiyye) Ehl-i sünnet arasında meydana gelen sıfat tartışmalarında ikinci grubun haklılığını kanıtladığını belirtmiştir (*el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 115^a-116^a). Râgıb el-İsfahânî celâl kelimesinin yüceliğin doruk noktasını teşkil ettiğini, bu sebeple Allah'tan başkası için kullanılmadığını söylemiştir. Ona göre Cenâb-ı Hakk'ın celâl sahibi diye nitelendirilmesinin kendi varlığına kanıt oluşturan mükemmel şeyleri yaratması, zâtının mahiyetinin biline-

memesi veya duyu yoluyla algılanamaması anlamına gelir. Allah'ın ikram sahibi oluşu da yaratılmışlara lutfettiği nimetler sebebiyle onların zillete ve sıkıntıya mâruz kalmamaları ya da karşılıksız verdiği bütün nimetlerin aslında şerefli ve değerli olması mânasındadır (*el-Müfredât*, "cll", "krm" md.leri). Kur'an zül'-celâl ve'l-ikrâmdan nasibi, Allah'ın azametinin yanı sıra lutuf ve ikram sıfatları bağlamında kulluk görevini yerine getirmesi, özellikle kendisine verilen nimet ve imkânları O'nun diğer kullarıyla paylaşmasıdır. Allah'ın insanla ilgili isimleri içinde yer alan zül'-celâl ve'l-ikrâm alî, celîl, kerîm, mâcîd, mecîd, muğnî, muiz ve müteâlî isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kamus Tercümesi, III, 1214-1215; Wensinck, *el-Mu'cem*, "Celâl" md. (I, 352); *Müsned*, IV, 177; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. M. Masum Vanlıoğlu), İstanbul 2009, XIV, 268-269, 288; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimâşk 1404/1984, s. 91-92; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 210; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 115^a-116^a; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü Tefsiri Şeyhülislâm İbn Teymiyye* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Bombay 1374/1954, s. 255-261; Asgar Dâdbih, "Zül'-Celâl ve'l-ikrâm", *DMT*, VIII, 44-45.

BEKİR TOPALOĞLU

ZÜ'İ-KÂFİYETeyn

(bk. TEŞRÎ').

ZÜBDE-i VEKÂYÎÂT

(زبده وقایعات)

Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın
1656-1704 yılları arasında
meydana gelen olayları anlattığı
eseri

(bk. DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA).

ZÜBDETÜ'İ-EŞ'ÂR

(زبده الأشعار)

Kafzâde Fâizî'nin
(ö. 1031/1622)
antoloji özelliği taşıyan
tezkiresi.

XVII. yüzyıl Osmanlı şairleri ve şiir ortamı hakkında bilgi vermesinin yanında şiirlerden aktardığı örneklerin bolluğuyla dikkati çeker. Tezkirenin kütüphanelerde kayıtlı olduğu bilinen on altı nüshası arasında en eskisi ve en çok şair ihtiva eden bazı sayfalarında Fâizî'nin el yazısıyla derke-